

- 5 Καὶ αὖ ὁ Πλάτων περὶ τοῦ θείου οἶονεὶ λόγου πραγματευόμενος καὶ αὐτῇ λέξει λόγον αὐτὸν καλεῖ οὕτως ἐν τῇ Ἐπινομίδι φάσκων· «καὶ τιμὰς ἀποδιδῶμεν,» τοῖς ἀστράοις δηλαδὴ θεοῖς, »μὴ τῷ μὲν ἐνιαυτόν, τῷ δὲ μῆνα, τοῖς δὲ μῆτε τινὰ μοῖραν τάττωμεν μῆτε τινὰ χρόνον, ἐν ᾧ διεξέρχεται τὸν αὐτοῦ πόλον, ξυκαναποτελῶν κόσμον, ὃν ἔταξε λόγος ὁ πάντων 5
 V 38 θειότατος ὄρατόν. ὃν ὁ μὲν εὐδαίμων πρῶτον μὲν ἐθαύμασεν, ἔπειτα δὲ ἔρωτα ἔσχε τοῦ καταμαθεῖν, ὅποσα θνητῇ φύσει δυνατὰ, ἡγούμενος ἄρισθ' οὕτως εὐτυχέστατά τε διάξειν τὸν βίον τελευτήσας τε εἰς τόπους ἤξειν προσήκοντας ἀρετῇ.« λόγον καλῶν τὸν δημιουργόν, τούτου τε τὴν
 U 48 θεωρίαν καὶ ζῶσι καὶ τελευτήσασιν εὐδαιμονίας αἰτίαν ἀνθρώποις οἰόμενος. 10 καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑρμείαν τε καὶ Ἐρατον καὶ Κορίσκον ἐπιστολῇ· »ταύτην τὴν ἐπιστολὴν πάντας ὑμᾶς τρεῖς ὄντας, φησὶν, ἀναγνῶναι χρή, μάλιστα μὲν ἀθρόους, εἰ δὲ μὴ, κατὰ δύο, κοινῇ κατὰ δύναμιν, ὡς οἶόν τ' ἐστὶ πλειστάκις, καὶ χρῆσθαι συνθήκῃ καὶ νόμῳ κυρίῳ, ὃ ἐστὶ δίκαιον, ἐπομνύοντας σπουδῇ τε μάλᾳ μὴ ἀμούσῳ καὶ τῇ τῆς σπουδῆς ἀδελφῇ παιδείᾳ, 15 καὶ τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶν τε ὄντων καὶ τῶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα κύριον ἐπομνύοντας, ὃν, ἂν οὕτως φιλοσοφῶμεν, εἰσόμεθα πάντες σαφῶς εἰς δύναμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων.«
- 6 Καὶ ταῦτα μὲν Πλάτωνος ἐκ πολλῶν ὀλίγα. Πλατωνικῶν δὲ τῶν γε γνησιωτέρων Πλωτῖνος μὲν ἐν τῷ περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, 20 ὅπου μὴδ' αὐτὴν τὴν τοῦ λόγου ἐπιγραφὴν ἀσκέπτως παρέλθῃς, ὑποστάσεις B 30 λέγοντος καὶ ταύτας τρεῖς, καὶ αὐταῖς γε ταῖς ἡμετέραις χρωμένου λέξεσιν, ἐν τούτῳ οὖν μετ' ἄλλα πολλά· »τὸ δὴ αἰεὶ τέλειον, φησὶν, αἰεὶ καὶ αἰδῖον γεννᾷ, καὶ ἔλαττον ἑαυτοῦ γεννᾷ. τί οὖν χρή περὶ τοῦ τελειοτάτου λέγειν; μὴδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτό. μέγιστον μὲν δὴ μετ' αὐτὸ νοῦς καὶ 25 δεύτερον. καὶ γὰρ ὄρα ὁ νοῦς ἐκεῖνο καὶ δεῖται αὐτοῦ μόνου, ἐκεῖνο δὲ τούτου οὐδέν. καὶ τὸ γεννώμενον ἀπὸ τοῦ κρείττονος νοῦ νοῦν εἶναι. καὶ U 48 κρείττων ἀπάντων νοῦς, ὅτι τὰ ἄλλα μετ' αὐτόν.« »ποθεῖ δὲ πᾶν τὸ γεννησάν καὶ τοῦτο ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα, ὅταν ᾧσι μόνοι τὸ γεννησάν καὶ τὸ γεγεννη- V 38 μένον. ὅταν δὲ καὶ τὸ ἄριστον ἦ τὸ γεννησάν, ἐξ ἀνάγκης σύνεστιν αὐτῷ, 30 ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. εἰκόνα δὲ ἐκείνου εἶναι λέγομεν τὸν νοῦν. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν.« καὶ μετὰ τινά· »διὰ τοῦτο καὶ τὰ Πλάτωνος τριττὰ πάντα. περὶ τὸν πάντων βασιλέα φησὶ τὰ πάντα, καὶ δεύτερον περὶ τὰ δεύτερα, καὶ περὶ τὰ τρίτα τρίτον. λέγει δὲ καὶ τοῦ αἰτίου εἶναι πατέρα, αἰτίον μὲν τὸν νοῦν λέγων· δημιουργὸς γὰρ ὁ νοῦς αὐτῷ.« »τοῦ δὲ 35 αἰτίου νοῦ ὄντος πατέρα φησὶ τὰγαθὸν καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ καὶ ἐπέκεινα οὐσίας. πολλαχοῦ δὲ τὸ ὄν καὶ τὸν νοῦν τὴν ἰδέαν λέγει. ὥστε« φανερόν εἶναι ἐκ τούτων »Πλάτωνά εἰδέναι ἐκ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ τὸν νοῦν, ἐκ δὲ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν« τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν λαμβάνειν. Πορφύριος δὲ μάρτυρι

11 τε U δὲ B V | 15 μάλᾳ] ἄμα Burnet | 17 οὕτως] ὄντως Burnet

2 Plat. Epin. 986 c. d. | 11 Plat. Ep. VII. 323 c. d. | 23 Plotin. Ennead. V. 1 Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων 6 sq. | 32 Plotin. l. c. 8 | 33 cf. Plat. Ep. II. 312 c.

statuamus, quo suum orbem perlustrent circumeundo mundum, quem dei verbum visibilem fecit. Hoc felix quisque primum admiratur, postea amore incenditur ad intellegendum, quantumvis humani ingenii attingere potest, existimans futurum, ut hoc modo et vitam agere optimam ac felicissimam
 5 possit et post mortem loca petere, quae virtuti parata sunt.« Hic Plato verbum appellat mundi opificem, et contemplationem eius tam in vita quam post mortem felicitatis ac beatitudinis causam hominibus esse arbitratur. Et in epistula, quam ad Hermiam et Erastum et Coriscum scribit, ita inquit: »Hanc epistulam vos omnes, qui tres estis legere oportet, praesertim
 10 simul vel saltem dum bini estis, quanto frequentius fieri potest, utendumque vobis est pacto et lege certa, etiam iureiurando, ut aequum est, interposito non sine eleganti studio et, quae studii soror est, disciplina, testando deum omnium rerum, quae fuerunt, quae sunt, quaeque futurae sunt, principem et principis opificisque causae patrem dominumque, quem si
 15 hoc modo philosophabimur, cognoscemus aperte omnes, quatenus felicitatis hominis natura attingere poterit.

Haec sunt, quae ex multis Platonis dictis pauca admodum collegi. 6
 Ex Platonis vero, qui nobiliores fuerunt, Plotinus imprimis librum de tribus personis principalibus scripsit. In quo primum notandus est titulus,
 20 cum et personas nominet et secundum ritum nostrae religionis ternas constituat. Deinde in ipso libro post multa ad hanc rem pertinentia ita inquit: »Aeternum illud atque perfectum aeternum semper perfectumque generat, minusque est, quod generatur, quam quod generat. Quid igitur de perfectissimo illo dicendum est? Nihilne ab ipso esse, an quae summa
 25 sunt, esse post ipsum? Summum igitur post ipsum mens est et secundum. Mens enim illud videt illoque uno eget; illud autem hoc non eget. Et quod a maiore illa mente generatur, mens est atque omnibus praestantior, quia cetera posteriora sunt.« »Omne autem id appetit amatque, a quo generatum est, praesertim cum sola sunt, quod generavit generatumque
 30 est. Cum autem optimum est, quod generavit, tunc adeo cum eo coniunctum est, ut sola, ut ita dicam, alteritate distinguatur. Imaginem autem illius mentem esse dicimus, quandoquidem manifeste loqui oportet.« Et paulo post: »Idcirco apud Platonem terna sunt omnia. Circa omnium regem, inquit, omnia sunt, secunda circa secunda, et tertia circa tertia.
 35 Plato itaque patrem esse dicit opificis causae. Hanc opificem causam mentem esse opinatur; pro creatore enim mentem ponit. Cuius mentis et causae patrem dicit bonum ipsum et summum bonum atque omni mente substantiaque nobilius. Plerumque etiam ens et mentem ideam esse fatetur. Quapropter hanc esse Platonis sententiam manifestum est, ut mens ex
 40 bono ipso, anima ex mente suum esse substantiamque assumat.« Porphyrius vero teste sanctissimo viro Cyrillo in libro, quem adversus Iulianum scripsit, dum Platonis opinionem exponeret, usque ad tres personas substantiam divinitatis processisse commemorat. »Primum quidem esse deum

τῷ θεῷ Κυρίλλῳ ἐν τῷ κατὰ Ἰουλιανοῦ Πλάτωνος ἐκτιθέμενος δόξαν·
 »ἄχρι τριῶν ὑποστάσεων τὴν τοῦ θεοῦ φησὶ προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ
 τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν τὰγαθόν· μετ' αὐτὸν δὲ καὶ δεῦτερον τὸν δημιουργόν·
 τρίτην δὲ τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν. ἄχρι γὰρ ψυχῆς τὴν θεότητα προελθεῖν.«

z "Ο τε Ναυμήνιος· τὸν μέλλοντα δέ, φησὶ, συνήσειν θεοῦ περὶ πρώτου B
 U 49 καὶ δευτέρου χρῆ πρότερον διελέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει. καὶ μετὰ τὸν θεὸν τού-
 του γε ἕνεκα ἐπικαλέσασθαι ἐπάγει· »εὐκτέον μὲν ἤδη, διελέσθαι δὲ δεῖ.
 ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὧν ἐστὶν ἀπλοῦς διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγι-
 νόμενος δι' ὅλου μήποτε εἶναι διαιρετός. ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεῦτερος καὶ τρίτος
 ἐστὶν εἷς· συμφερόμενος δὲ τῇ ὕλῃ δυάδι· οὐση ἐνοῖ μὲν αὐτήν, σχίζεται 10
 δὲ ὑπ' αὐτῆς.« καὶ μεθ' ἕτερα· »καὶ γὰρ οὔτε δημιουργεῖν ἐστὶ χρεῶν τὸν
 B 30^v πρῶτον, καὶ τοῦ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ χρῆ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα, τὸν
 πρῶτον θεόν. καὶ πολλὰ ὁμοια περὶ τούτου φησὶν. καὶ Ἀμέλιος δὲ τὴν
 τοῦ θεοῦ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ θεολογίαν παραδεχόμενος φαίνεται ἐν
 οἷς φησὶ· »καὶ οὗτος ἄρα ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν αἰεὶ ὄντα τὰ γινόμενα 15
 ἐγένετο, ὡς ἂν καὶ Ἡράκλειτος ἀξιώσῃ, καὶ νῆ Δία ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ
 ἐν τῇ τῆς ἀρχῆς τάξει τε καὶ ἀξία καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι καὶ θεὸν
 εἶναι, οὐ πάνθ' ἀπλῶς γεγενῆσθαι, ἐν ᾧ τὸ γενώμενον ζῶν καὶ ζῶν καὶ
 V 39 ὃν πεφυκέναι,« καὶ τὰ ἐξῆς. τί γὰρ δεῖ πάντα συνείρειν, ἐξὸν τοῖς βουλο-
 μένοις ἐκ τῶν βιβλίων αὐτὰ ἀναλέγεσθαι; οὗτος γὰρ δὴ καὶ μὴ πάνυ τοι 20
 βουλόμενος καὶ ἀρνηθῆναι τὴν ἀλήθειαν οὐ δύναται, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου
 γνώμην, ὃν ὡς ἐχθρὸς βάρβαρον ὀνομάζει, ἐγκρίνει καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ
 παραδέχεται.

- Εἰ δ' ὁ πάντα πρὸς τὸ χειρόν ἐκλαμβάνων οὗτοςὶ τούτοις αὐτοῦ
 τοῖς ὠφελιμωτάτοις λόγοις, οἷς οἱ ἱεροὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι πρὸς συνη- 25
 γορίαν τῆς ἡμετέρας ἀληθοῦς ἐχρήσαντο θρησκείας, πατέρα αὐτὸν καὶ
 ἀρχηγὸν γενέσθαι φησὶ τῆς Ὠριγένους καὶ Ἀρείου αἰρέσεως, κἀντεῦθεν
 αὐτὸν διαβάλλει καὶ τοῦ τῶν σοφῶν ἐξελαύνει χοροῦ, ὥρα αὐτῷ καὶ τὸ
 ἱερὸν εὐαγγέλιον διαγράφειν, τοὺς θεοὺς ἀποστόλους ἐξελαύνειν τοῦ τῶν
 διδασκάλων χοροῦ, τὴν ἱερὰν πᾶσαν γραφὴν ἐξαλείφειν. ἦν διεστραμμένως 30
 τε καὶ παρεφθαρμένως νοοῦντές τε καὶ ἐξηγούμενοι, ἐκεῖθεν τὴν ἐσφαλμένην
 αὐτῶν περὶ τοῦ θεοῦ δόξαν ἱκανῶς φοντο δεικνύναι, ὡς τὸ »ὁ πατήρ μου
 μείζων μου ἐστίν«, καὶ τὸ »τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὥραν μηδένα ὅλως
 μήτε τὸν υἱόν, ἀλλὰ τὸν πατέρα μόνον εἰδέναι«, καὶ τὸ »τὴν υἱοῦ διδα-
 σκαλίαν μὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς εἶναι«, εἰς συνηγορίαν τῆς οἰκείας εἰλ- 35
 κήτην παρανοίας τῷ προειρημένῳ ἀνδρὶ καὶ οἱ τούτοις ἐπόμενοι. καὶ Σα-
 βέλλιος τὸ »ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμεν« εἰς μίαν ὑπόστασιν καὶ ἐν πρόσωπον
 ᾤφето τὸν πατέρα καὶ υἱὸν συνελαύνειν. καὶ ὅσοι δὲ τοὺς ἄπαξ ἐν πνεύματι
 βαπτισθέντας μὴ ἂν ποτε δύνασθαι ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειράζεσθαι ἐλήρουν,
 τὰ Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ παρακούοντες ἐλήρουν. ὅτι γὰρ, φησὶν ἐκεῖ- 40

4 τρίτην U B V τρίτον M | 16 Δία, ὃν] δι' ὃν U B V | 100, 20 — 102, 41 οὗτος γὰρ
 — ὕπακοήν B² in marg. V M Z in textu. U^x concordat cum B² ab οὗτος γὰρ (100, 20)

ipsum supremum bonum, secundum creatorem, tertium animam mundi; etenim ad animam usque rationem procedere divinitatis.«

Numenius quoque: Eum, inquit, qui cognitionem de deo habiturus 7 est, primo et secundo distribuere ordine quaeque oportet. Et postquam 5 eius rei gratia divinum favorem imploravit, ita prosequitur: »Distribuendum iam est. Deus primus in se substans simplex est, quod sibi ipsi omni ex parte semper copulatus disiungi dividique non potest. Secundus autem deus et tertius unus est; sed haerens materiae, quae binaria est, eam unit ipseque ab ea secatur.« Et paulo post: »Neque enim creare decens est 10 primum deum, et creatoris dei patrem esse primum deum putandum est.« Multa etiam his similia de eadem re dicit, quae longum esset referre. Amelius vero nonne theologiam Ioannis evangelistae sequi prorsus videtur, cum dicit: »Atque hoc erat illud verbum, per quod ea, quae facta sunt, fiebant. Cum tamen semper essent, quem ad modum et Heraclitus voluit, 15 et per Iovem barbarus ille censet in ordine dignitateque principii constitutum apud deum esse et deum esse et per ipsum omnia facta esse et in ipso, quod factum est, vivum et vitam et ens fuisse,« et reliqua huiusmodi. Neque enim referre omnia opus est, cum in promptu sint eius libri lectitare volentibus. Hic sane, quia veritatem licet invitus negare non potest, 20 eius quem tamquam hostis barbarum appellat, sententiam probat et accipit fidem.

Quodsi adversarius, qui omnia perperam interpretatur ea, quae sanctissimi doctores tamquam adminicula quaedam nostrae religionis sumpsere, causam fuisse calumniatur, ut Origenes, Arius alique huiusmodi in perniciosissimos errores inciderent, quippe Platonem scribit auctorem fuisse variarum haeresum, quae inter Christianos pulularint, cur non pari ratione evangelicos etiam et apostolicos libros ac omnem sacrarum litterarum doctrinam damnet atque reiiciat? Quicumque enim minus recte sacros libros interpretati a vera sententia deviarunt, conati sunt opiniones suas divinorum 30 verborum auctoritate roborare. Quem ad modum Arius per verba illa evangelii: »Pater meus maior me est,« et »de die illa et hora nemo novit nec filius, sed pater,« et »mea doctrina mea non est, sed patris,« aliaque huiusmodi filium haud patri aequalem esse existimavit. Et Sabellius, quod a filio dictum est: »Ego et pater unum sumus,« patrem et filium in unam 35 contrahi personam censuit oportere. Quicumque praeterea spiritu baptizatos nunquam tentari posse a daemone crediderunt, verbis illis Ioannis evangelistae suam confirmarunt opinionem: »Omnis, qui natus est ex deo,

u que ad ἐχρήσαντο λόγοις (102, 15) | 27 γενέσθαι U^x *irp.* post αὐτόν | 31 πεφθαρμένως V παρεφθαρμένως B² U^x. | 36 εἰλκέτην B² V εἰλκύτην U^x

2 Porphyrus apud Cyrillum Alex. Contra Iulianum I. (Migne P. gr. 76, 553 B.) | 7 Numenii fragmenta (ed. Mullachius) 10 p. 167. | 15 Amelius. | 33 Ioh. 14, 28. | 34 cf. Mt. 24, 36. | 35 cf. Ioh. 7, 16. | 37 Ioh. 10, 30.

νος, »πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ ἁμαρτίαν οὐ ποιεῖ, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει· καὶ οὐ δύναται ἁμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ θεοῦ γεγέννηται.« καὶ αὖ· »πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ θεοῦ οὐχ ἁμαρτάνει, ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ τηρεῖ ἑαυτόν. καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἄπτεται αὐτοῦ«. ἐντεῦθεν τῆς ἰδίας αἰρέσεως ἐλάμβανον τὰς ἀφορμάς. ἀλλ' οὐ τῶν ἱερῶν 5 εὐαγγελίων, οὐ τῶν θείων ἀποστόλων, οὐ τῆς ἁγίας ὄλως γραφῆς, ὡς τάν, τοῦτο τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν κακῶς ἐκδεξαμένων, τῶν διεστραμμένως αὐτὴν νοησάντων· ἐκείνων ἐστὶ καὶ κατηγορία καὶ ἔγκλημα. εἰ καλῶς τε καὶ

V 39^v ὁρθῶς Ὁριγένης καὶ Ἄρειος τὰ προειρημένα τῆς θείας γραφῆς ἐνόουν, μαρτύρια περὶ πλείονος ἂν Χριστὸν ἢ Πλάτωνα ἐπεποίητο, ἐς Χριστὸν ἂν 10 τὰ Πλάτωνος, οὐκ εἰς Πλάτωνα τὰ Χριστοῦ ἀνέφερον δόγματα. νῦν διεστραμμένως ἐκεῖνα νοήσαντες, καὶ ὡς αὐτοὶ στρεβλῶς ἐξειλήφεισαν, οὕτω καὶ τοιοῦτον αὐτὰ νοῦν ἔχειν νομίζοντες χριστιανίζειν μὲν δῆθεν ἐβούλοντο, ζητοῦντες δὲ καὶ τινα ἐκ τῆς ἔξω σοφίας συνηγορίαν τοῖς εἰρημένοις τοῦ Πλάτωνος ἐχρήσαντο λόγοις εἰς τοιαύτην πλάνην ἐμπεσόντες, ὡς οἰηθῆναι 16 δύνασθαι ἅμα καὶ τὰ Χριστοῦ καὶ τὰ Πλάτωνος σῶσαι.

9 Τίς γὰρ οὐκ οἶδε Πλάτωνα μὴ Χριστιανὸν γεγονέναι καὶ ἐπομένως μὴ δεῖν αὐτῷ κατ' ἴχνος ἔπεσθαι τὸν γε Χριστιανὸν εἶναι ὁμολογοῦντα; χαράγματα γὰρ τινα καὶ σύμβολα καὶ οἶον ἴχνη τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἐν τοῖς Πλάτωνος λόγοις εὐρίσκεσθαι ὁμολογοῦμεν τῷ φυσικῷ τοῦ νοῦ φωτὶ 20 ἔλλαμφθέντος, ἃ μετὰ ταῦτα ὁ δημιουργὸς καὶ δεσπότης τῆ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ ἐνανθρωπήσει τε καὶ διδασκαλίᾳ διώρθωσέ τε καὶ ἐτελειώσατο καὶ σαφέστερον ἀπεκάλυψε. τούτοις μέντοι οὐ μικρὰ βοηθεῖσθαι οἰόμεθα τοὺς ἐκ τῆς Πλατωνικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν τελειότητα τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας προθυμουμένους ἀνάγεσθαι. ἔχουσι γὰρ τινα οὐ μικρὰ γειτονήματα, οὐδ' 25 ὁμοιότητα πάνυ ἀνόμοιον πρὸς τὴν ἀληθῆ θεολογίαν ἡμῶν. εἴ τις οὖν ἐκ τῆς τῆς θείας γραφῆς ἱεραῖς τε καὶ τελειωτικῆς διδασκαλίας ἀναχωρῶν τὰ Πλάτωνος προτιμῶη, οὐ Πλάτωνος ἀλλ' ἐκείνου τὸ ἔγκλημα. Πλάτωνι μὲν γὰρ καὶ τοῦτο πρὸς ἐπαίνου ἐστὶ τὸ τοὺς Χριστιανούς εἶναι βουλομένους τῶν ἐκείνου δογμάτων ἀντέχεσθαι. οὐ γὰρ ἂν ἐδόκουν ἅμα δύνασθαι σῶζεσθαι 30 ἅμφω, εἰ μὴ τις τῶν Πλάτωνος ὁμοιότης πρὸς τὰ Χριστοῦ διεφαίνετο· ἐκ γὰρ τῶν ἀληθῶν ἐκπίπτουσι οὐ πρὸς τὰ πάνυ διεστῶτα ἀλλὰ πρὸς τὰ μικρὸν ἀπέχοντα ἢ πλάνη εὐθὺς γίνεται. ὅθεν οὗτοι πλανηθέντες οὐκ εἰς τὰ Ἄριστοτέλους ἐξέπεσον πάνυ ἡμῶν διεστῶτα, ἀλλὰ τὰ Πλάτωνος εἶλοντο

V 40 μᾶλλον γειτονοῦντος καὶ συνωδότερον ἡμῖν φθεγγομένου. εἰ κἂν τούτῳ 35 σφόδρα τε καὶ ἀσύγγνωστα ἤμαρτον — Χριστιανοὶ γὰρ ὄντες καὶ τὴν θεοῦ σοφίαν, »παρ' ᾧ θησαυροὶ σοφίας εἰσὶν ἀπόκρυφοι,« διδάσκαλον ἀύχοῦντες καὶ θείας τυχόντες ἀποκαλύψεως —, οὐδὲν ἄλλο τῶν ἐκείνου θείων λογίων περὶ πλείονος ποιεῖσθαι δίκαιοι ἦσαν, ἀλλὰ βεβαίως τε ἐν ἐκείνῳ τῷ θεμελίῳ, παρ' ὃν οὐδεὶς δύναται θεῖναι ἄλλον ἠδρασμένον, πάντα τᾶλλα εἰς 40 τὴν Χριστοῦ αἰχμαλωτίζειν ὑπακοήν.

10 Ἄ μὲν οὖν καὶ ἡ περὶ τριάδος Πλάτων καὶ οἱ ἐκεῖνον διαδεξάμενοι τοῖς ἔπειτα γεγραμμένα καταλελοίπασιν, ταῦτά τε καὶ τούτοις εἰσὶν ὁμοία.

peccatum non habet, quoniam semen ipsius manet in eo, et non potest peccare, quia ex deo natus est.« Et rursus: »Qui natus est ex deo, non peccat, sed generatio dei servat eum, et malignus non tentat eum.« Verum non sacrarum litterarum hoc crimen est, quod illi ex his argumenta sumant, 5 quibus errorem suum tueantur, sed ii potius reprehendendi damnandique sunt, qui recte dicta pervertunt. Nam si Origenes aut Arius perfecte sacram scripturam intellexissent, nequaquam lapsi fuissent in tam perversum errorem, quem inepte postea et Christi et Platonis verbis defendere cogerentur. Non enim Christi dicta ad Platonis sententiam accommodanda sunt, sed 10 verba Platonis ad sententiam Christi. Itaque illi non in exquirendis Platonis sententiis, sed in iaciendis opinionum suarum fundamentis errabant. Quis enim nesciat Platonem Christianum non fuisse neque talem, quem sequi e vestigio debeant, qui se Christianos profitentur?

Speciem quandam nostrae religionis in Platone fuisse non diffitemur 15 luce naturae illustratam, quam eius creator et princeps divina filii sui doctrina postea plenius aperuit et sua beneficentia manifestius revelavit. Qua specie non mediocriter iuvare posse hominem arbitramur, qui ex Platonis doctrina ad nostrae religionis perfectiorem statum se contulerit. Ita principia quaedam verae theologiae e Platonis scriptis surgere et quasi scaturire vi- 20 dentur. Quodsi quis a perfecta sacrarum litterarum institutione per errorem discedens ad Platonis disciplinam se contulerit, ipsius culpa erit, non Platonis. Nam Plato vel ex ea re laudari maxime potest, quod etiam, qui se Christianos profitentur, minime se ab illius opinionibus discedere existimant, quod pro- 25 fecto non contingeret, si Plato similitudinem quandam et conformitatem cum Christiana religione non gereret.

Haec igitur et alia huiusmodi multa tam Plato quam eius successores 10

2 γεγένηται U^x B² V | 3 γεγεννημένος U^x B² V | 4 γεννηθείς B² γενηθείς V | 10/11 ἐς Χριστόν — δόγματα B² V *quo loco* U^x ἐκείνω ἂν ἠκολούθουν πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ Πλάτωνι | 18 αὐτὰ U^x *trp. post* ἔχειν, V=B² | 18 νοῦν U^x *trp. post* νομίζοντες, V=B² | 15/41 εἰς τοιαύτην — ὑπακοήν B² V *quo loco* U^x οἱ Πλάτωνι μὲν ἀνδρὶ Ἑλληνι, θείας ἀποκαλύψεως μὴ τυχόντι, δι' ἧς ἂν μόνης τὸ τῆς θείας τριάδος μυστήριον ὀρθῶς νοηθῆναι τε καὶ λατρεύεσθαι δύναται, πρὸς ἔπαινον εἰσι. καὶ τοσαῦτα αὐτὸν περὶ αὐτῆς εἰπεῖν δυνηθῆναι τῷ φυσικῷ φωτὶ γνώσεως ὀδηγούμενον μόνω, οἷα οὐδεὶς πω τῶν ἔξω τῆς ἡμετέρας αὐλῆς εἴρηκεν, καὶ τῆς ἐκείνου σοφίας καὶ τῆς τῆς ἡμετέρας ἀληθείας πίστεως σημειῖον ἐστὶ γνωριμώτατον. Χριστιανούς δὲ ἀνδρας, τὴν θεοῦ σοφίαν, »παρ' ᾧ θησαυροὶ σοφίας εἰσὶν ἀπόκρυφοι«, διδάσκαλον ἀρχοῦντας καὶ θείας τοσαύτης τυχόντας ἀποκαλύψεως, ἔδει βεβαίως ἐκείνω τῷ θεμελίω, παρ' ὃν οὐδεὶς θεῖναι δύναται ἄλλον ἠδρασμένον, πάντα τᾶλλα εἰς τὴν Χριστοῦ αἰχμαλωτίζειν ὑπακοήν. νῦν δὲ τῆς ὀρθῆς γνώμης παρατραπέντες εἰς ἀτόπους ἐννοίας ἐξώκειλαν ἰδίαις ἑαυτῶν, οὐκ ἄλλων αἰτία τε καὶ ἀγνοία. ἀγία τε καὶ ἡ θεία γραφή ἡ ἀληθεστάτη καὶ οὐδενὶ οὐδεμιᾶς πλάνης αἰτία. καὶ Πλάτων ἐνταῦθα ἤμαρτεν οὐδέν, ἀλλὰ τῶν ἐκπεπτωκότων τὸ ἔγκλημα. | 10 χαράγματα B² M προχαράγματα V | 22 διώρθωσε] B²? διήρθωσε M διήρθωσε V | 32 ἐκπίπτουσι] B²? ἐκπίπτοντες V | 34 διεστῶτα B² V διεστῶτος M

3 I. Ioh. 3, 9. | 4 I. Ioh. 5, 18. | 37 Col. 2, 3.

Ἄριστοτέλη δὲ οὐκ' οἶδ' ὅπου δείξει ὁ ἐναντίος μικρὸν ἢ μέγα περὶ τούτου γε φάμενον τάληθῆ λέγειν ἐθέλων· τὸν γὰρ τόπον ἐκεῖνον τὸν ἐν τῷ περὶ Οὐρανοῦ προοιμίῳ, ὃν καὶ μόνον προαγαγεῖν εἶχεν, ὡς οὔτε τι
 U 49^v μέγα καὶ θεῖον νοεῖ, δέδεικται, οὔτε καὶ εἰ τι σεμνὸν ἔχει, Ἄριστοτέλει
 μᾶλλον ἢ Πυθαγόρα καὶ Πλάτωνι ἐπιγραπτέον, αὐτοῦ ἐκείνου Πυθαγορείων 6
 εἶναι τοῦτον τὸν λόγον εἰποντος, ἐκεῖ καλῶς εἴρηται. ὅθεν καὶ ὅσοι τὰ
 αὐτοῦ ἐξηγοῦνται· παρὰ τὸ ἑαυτοῦ ἔθος Ἄριστοτέλης, φασίν, ἐνταῦθα
 Πυθαγορείοις ἐχρήσατο μαρτυρίαις. καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· τῇ γὰρ τῆς
 ἀποδείξεως ἀνάγκη μόνον ἐν πᾶσιν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ἐπόμενος οὐδέν ὅτι μὴ
 ἀποδεικτὸν ἀπεδέχετο. πίστιν δὲ τὴν περὶ τῶν ὑπερφυῶν τε καὶ ὑπὲρ λόγον 10
 ἀπάντων καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπόδειξιν, ἅτε μηδὲν ἑαυτῶν
 πρότερον μηδὲ αἰτιωδέστερον ἔχόντων ἐξ ὧν γένοιτ' ἂν ἀπόδειξις, ταύτην
 δὲ οὔτε ἤδει οὔτε παρεδέχετο οὔτε ποτὲ τοιοῦτόν τι ἢ εἶπεν ἢ ἐνόησε.

11 Πλάτων δὲ κἂν τούτῳ τῇ ἐκκλησίᾳ μᾶλλον Ἄριστοτέλους συνάδει.
 μᾶλλον δὲ ἀπλῶς μὲν οὗτος συνάδει, ἐκείνῳ δὲ οὐδὲ εἰς νοῦν ὅλως ἀνέβη. 15
 πρωτίστην τε γὰρ τῶν ἀρετῶν τὴν πίστιν τίθεται Πλάτων καὶ ταύτῃ πολλὰ
 τῶν ὑπερφυῶν εὐλόγως πρεσβεύει. ἐν μὲν γὰρ τῷ Τιμαίῳ· »περὶ δὲ τῶν
 B 31
 V 40^v ἄλλων, φησί, δαιμόνων εἰπεῖν καὶ γινῶναι τὴν γένεσιν μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς,
 πειστέον δὲ τοῖς εἰρηκόσιν ἔμπροσθεν, ἐκγόνοις μὲν θεῶν οὖσιν, ὡς ἔφασαν,
 σαφῶς δὲ πού τοὺς γε αὐτῶν προγόνους εἰδόσιν. ἀδύνατον οὖν θεῶν παισὶν 20
 ἀπιστεῖν, καίπερ ἄνευ τε εἰκότων καὶ ἀναγκαίων ἀποδείξεων λέγουσιν·
 ἀλλ' ὡς οἰκεῖα φάσκουσιν ἀπαγγελεῖν ἐπομένους τῷ νόμῳ πιστευτέον.«
 ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν Νόμων πρὸς Τύρταιον τὸν πρὸς τοὺς ἐκτός καὶ
 U 50 ἄλλοφύλους καὶ ὀθνεῖους ἀνδρεῖον ἐπαινοῦντα τὸν λόγον ποιούμενος καὶ
 δεῖξαι βουλόμενος τοὺς ἐν στάσει, ἣν καὶ χαλεπώτερον καλεῖ πόλεμον, 25
 ἀρίστους πολὺ ἐκείνων ἀμείνους εἶναι, παράγει μὲν Θεόγνιν λέγοντα·

»πιστὸς ἀνὴρ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου ἀντερύσασθαι

ἄξιος ἐν χαλεπῇ, Κύρνε, διχοστασίῃα.

ἐπεξεργαζόμενος δ' αὐτὸς τὸν λόγον τὸν τοιοῦτον φησὶ τοσοῦτον ἐκείνου
 ἀμείνονα εἶναι, ὅσῳ »δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ φρόνησις εἰς ταῦτόν 30
 ἐλθοῦσαι μετ' ἀνδρείας αὐτῆς μόνον ἀνδρείας. πιστὸς γὰρ καὶ ὑγιῆς ἐν
 στάσεσιν οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ἄνευ συμπάσης ἀρετῆς.« καὶ μετὰ τινα·
 »παντὸς μᾶλλον καὶ ὁ τῆδε παρὰ Διὸς νομοθέτης, πᾶς τε οὗ καὶ σμικρὸν
 ὄφελος, οὐκ ἄλλο ἢ πρὸς τὴν μεγίστην ἀρετὴν μάλιστα βλέπων ἀεὶ θῆσει
 τοὺς νόμους. ἔστι δὲ, ὡς φησι Θεόγνις, αὕτη πιστότης ἐν τοῖς δεινοῖς, 35
 ἣν τις δικαιοσύνην ἂν τελέαν ὀνομάσειεν.« ἐν τε τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν αὐτῶν
 τοῖς ὀρφανοῖς τοὺς νομοθέτας καὶ ἐπιτρόπους ἐφιστὰς κἀκείνοις τὴν τρο-
 φὴν αὐτῶν ἐγχειρίζων καὶ οἶον ἄλλους πατέρας τῶν γεννησαμένων οὐ
 χείρους γενέσθαι αὐτοῖς ἐκείνους βουλόμενος καὶ πεῖσαι ἐπιθυμῶν· »εἷς

8 μαρτυρίαις B V μαρτυρίας M | 22 φάσκουσιν *codd.* φασκόντων Burnet | 25 ἦν] ὃν *codd.*

17 Plat. Tim. 40 d. | 27 Plat. Legg. I. 630 a—b. | 33 Plat. Legg. I. 630 c. | 39 Plat. Legg. XI. 926 e—927 a.

de trinitate scripserunt. Aristotelem vero nescio ubi ostendere possit adversarius tale aliquid tradidisse, si verum fateri velit. Nam locum illum de caelo, quem unicum afferre potuit, nihil ad rem facere supra demonstravimus, nec si quid grave divinumque significaret, Aristoteli magis quam
 5 Phytagorae et Platoni idtribuendum foret, siquidem ipse quoque Aristoteles ad Pythagoreos refert, quod ab eius consuetudine alienum videtur. Ferraro enim, ut expositores eius tradunt, Pythagoreorum testimoniis uti Aristoteles consuevit, nec sane mirandum est nihil illum de huiusmodi rebus locutum fuisse. Demonstrationis enim necessitatem ubique sectatus est nec versari
 10 in rebus voluit, quae probari manifesta ratione non possent. Fidem autem de supernis ac divinis rebus, quibus nihil est prius, unde sumi demonstrationis medium possit, cum omnium rerum primae et universorum causae sint, praeteriit omnino, ita ut non modo nihil de his scripserit, sed etiam quid senserit, obscurum omnibus reliquerit.

15 Plato vero in hoc praecipue cum nostra religione convenire videtur, 11 quod nullam quaerit demonstrationis rationem, sed primam praecipuamque omnium virtutum fidem constituit, per quam res divinas merito colendas existimat. Siquidem in Timaeo ita locutus est: »Nam de aliis quidem daemonibus dicere ortum atque explicare posse plus est, quam nostrae vires
 20 sufficient. Credendum autem his est, qui ante dixerunt. Ex deorum enim, ut ipsi testantur, progenie orti sunt. Itaque maiores suos certius noverunt. Quapropter nefas est deorum filiis non credere, quamquam nulla demonstrationis necessitate loquantur. Sed quoniam sua pronuntiare fatentur, obtemperandum legi atque eis fides adhibenda est.« Item primo de Legibus
 25 libro, cum Tyrtaeum alloqueretur, qui virum fortem adversus exteras nationes laudabat, volens ostendere eos illo longe praestantiores esse, qui tempore seditionis, quam infestissimum proelium nominat, sese recte gessissent, Theognidis carmen attulit:

O Cyrne, argento iuste praefertur et auro,

80 Qui servat taetra in seditione fidem.

Quam Theognidis sententiam dum mox exponeret, talem virum tanto illo praestantio-rem asseveravit, quanto iustitia, temperantia atque prudentia cum fortitudine coniunctae sola fortitudine praestantiores habentur. »Fidus enim, inquit, et constans nemo in seditione est, qui non sit ceteris etiam vir-
 85 tutibus praeditus.« Et paulo post: »Hic quoque a Iove legumlator constitutus et quicumque alius etiam parum utilis nihil aliud quam ad summam virtutem imprimis semper respiciens leges condet. Est autem lex, ut Theognidi placet: Fides in rebus adversis, quae perfecta iustitia appellari potest.« Quin etiam duodecimo eiusdem libri volumine, cum legumlatore orbatis
 40 parente filiis tutoresque constitueret, quibus pupillorum curam commendaret, cupiens efficere, ut quasi parentes alteri nequaquam iis, qui genuissent, deteriores haberentur, et ut illi ad hoc humanitatis officium excitarentur, elaborans ita hortatus est: »Opportuno quidem tempore verba latius ante

- τινα γάρ μοι καιρόν φαινόμεθα, φησί, τοὺς ἔμπροσθεν λόγους διεξελέγειν, ὡς ἄρα αἱ τῶν τελευτησάντων ψυχαὶ δύναμιν ἔχουσι τινα τελευτήσασαι, ἢ τῶν κατ' ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται. ταῦτα δὲ ἀληθεῖς μὲν, U 50^v μακροὶ δ' εἰσὶ περιέχοντες λόγοι, πιστεύειν δὲ ταῖς τε ἄλλαις φήμαις χρεῶν περὶ τὰ τοιαῦτα, οὕτω πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιαῖς οὔσαις, πιστεύειν 5 δ' αὖ καὶ τοῖς νομοθετοῦσι ταῦθ' οὕτως ἔχειν, ἄνπερ μὴ παντάπασιν V 41 ἄφρονες φαίνωνται. « ἔστι δὲ τοῦτο ταῦτόν τῳ ἐν τῇ Μακκαβαίων βίβλῳ B 31^v παρὰ Ἰερεμίου τοῦ προφήτου λεγόμενον, ὡς μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου εὐχόμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ὄραθει, ὡς φροντίδα ποιούμενος τῶν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων. οἷς καὶ Πλάτων ἐνταῦθα πιστεύειν φησί. καὶ ἐν Γοργία περὶ τῶν 10 ὑπὸ γῆς δικαστηρίων, ὡς μὲν ἄλλοι μῦθον, ὡς δ' αὐτός φησι, λόγον ἀληθῆ ποιούμενος, καὶ ὡς οἱ μὲν ὀρθῶς βεβιωκότες εἰς τὰς μακάρων νήσους, οἱ δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεως τε καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ καὶ Τάρταρον καλοῦσιν, ἀπιοῦσιν. καὶ τούτοις ὅμοια πολλὰ ἐπειπὼν ἐπάγει· »ταῦτ' ἐστίν, ὦ Καλλίκλει, ἃ ἐγὼ ἀκηκοὼς πιστεύω ἀληθῆ εἶναι. καὶ 15 ἐπὶ τέλει συμπεραίνόμενος· »ἐγὼ μὲν οὖν, ὦ Καλλίκλει, ὑπὸ τούτων τῶν λόγων πέπεισμα, φησί. λέγει δὲ καὶ ὁ Πρόκλος· ὡς »τοῖς πρὸς τὰγαθὸν ἐνωθῆναι σπεύδουσιν οὐ γνώσεως ἔτι καὶ συνεργείας, ἀλλ' ἰδρύσεως καὶ μονίμου καταστάσεως καὶ ἡρεμίας» δεῖ. τοῦτο δ' ἐστίν »ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν ἢ τῶν θεῶν πίστις πρὸς τὰγαθὸν τὰ τε τῶν θεῶν γένη σύμπαντα καὶ δαι- 20 μόνων καὶ ψυχὰς τὰς εὐδαίμονας ἀρρήτως ἐνίζουσα. δεῖ· γὰρ οὐ γνωστικῶς, οὐδὲ ἀτελῶς τὰγαθὸν ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἐπιδόντας ἑαυτοὺς τῳ θεῷ φωτὶ καὶ U 51 μύσαντας, οὕτως ἐνιδρῦεσθαι τῇ ἀγνώστῳ καὶ κρυφίῳ τῶν ὄντων ἐνάδι. τὸ γὰρ τοιοῦτον τῆς πίστεως γένος πρεσβύτερόν ἐστι τῆς γνωστικῆς ἐνεργείας.» 12 Οὐ δὲ Πλάτωνα ἐγκαλεῖ τῆς πολυθείας, οὐκ οἶδ' ὅπως Ἀριστοτέλη 25 ἀθῶον ἀφήσιν. ἡμεῖς μὲν γὰρ συγχωροῦμεν αὐτῷ Πλάτωνα οὐ Χριστιανόν, ἀλλ' Ἑλληνα γεγονέναι καὶ ἀκολουθῶς πλείους θεότητας καὶ βαθμοὺς θεοτήτων εἰσάγοντα. Ἀριστοτέλη δ' αὐτὸς ἐν Χριστιανοῖς καταλέγων καὶ μόνον ἓνα θεὸν δοξάζοντα πείθειν βουλόμενος, τί ἐρεῖ πρὸς τὰκείνου; ἐν αὐτῷ γὰρ εὐθύς τῳ περὶ Οὐρανοῦ προομιῶ, ὅπου βιάζεται τριάδος αὐτὸν 30 λατρευτὴν δεῖξαι· »καὶ πρὸς τὰς ἀγιστείας, φησί, χρώμεθα τῶν θεῶν τῳ ἀριθμῷ τούτῳ», τῳ τρία δηλονότι. καὶ ἐν τῳ δευτέρῳ τῶν περὶ Οὐρανοῦ V 41^v »τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἄνω τόπον οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν», φησίν. καὶ πάλιν· »τῇ μαντείᾳ τῇ περὶ τῶν θεῶν μόνως ἂν ἔχοιμεν οὕτως ὁμολογουμένως ἀποφαίνεσθαι συμφώνους λόγους». καὶ αὖθις τὸν οὐρανὸν 35 καὶ τὰ ἄστρα ζῶά τε καὶ ζῶντα τίθησιν εἶναι καὶ νοερά καὶ ἔμψυχα B 32 καὶ θεῖα καὶ θεοὺς. »ὁ γὰρ οὐρανὸς ἔμψυχος, φησί, καὶ ἔχει κινήσεως ἀρχήν».

11 γῆς B V γῆν U | 13 οἱ B V] U^x corr. ex τοὺς | 14 ἀπιοῦσιν B V] U^x corr. ex ἀπιέναι | 34 τόπον om. M

8 cf. II. Macc. 15, 14. | 10 cf. Plat. Gorg. 523. | 15 Plat. Gorg. 524 a. | 16 Plat. Gorg. 526 d. | 17 Procl. In Plat. theol. I. 24 (ed. Hamburg. 1618 p. 61) | 19 Procl. In Plat. theol. I. 25 (l. c. p. 62). | 31 Arist. De Caelo α 1. 268 a, 14 sq. | 31 Arist. De Caelo β 1. 284 a, 7. | 34 Arist. De Caelo β 1. 284 b, 3—5. | 37 Arist. De Caelo β 2. 285 a, 29 sq.

iam fecimus, cum defunctorum animos potestate quadam praeditos esse explicarem, qua rerum humanarum curam administrarent. Quae opinio verissimo quidem, sed longo sermone continetur. Verum fides quidem adhibenda est tum famae rerum huiusmodi tam crebrae et vetustate celebratae tum auctoribus legum, qui haec ita iubent, nisi prorsus dementes esse videantur. Haec profecto eodem tendunt, quo illa de Hieremia propheta in libro Machabaeorum, ut postquam diem obierat, visus sit deprecari pro populo, quasi adhuc suorum hominum saluti prospiceret. Haeret igitur his opinionibus Plato bona fide. Ac proinde in Gorgia, cum de inferis illis iudicibus et suppliciis et deliciis loqueretur, fabulas quidem haec illis videri dixit, se vero non fabulas, sed rem veram iudicare opinarique eos quidem, qui iuste et sancte vitam duxerint, ad insulas beatorum demigraturos, qui vero iniuste atque impie vixerint, in carcerem cruciatus et poenae, quem Tartarum vocat, detrudendos. Quae cum latius disseruisset, haec addit: »Haec sunt, Callicles, quae ego opinor vera esse.« Et postremo: »Mihi igitur, Callicles, his verbis omnino persuasum est.« Proclus quoque, quem ex eadem Platonis disciplina fluxisse constat: »Iis, inquit, hominibus, qui ad summum bonum pervenire cupiunt, non scientia et ingenii exercitatione opus est, sed firmitate, stabilitate, tranquillitate, quod ut summum dicam, fides deorum est, quae nos ad summum bonum et deorum ac daemonum omnia genera atque animas beatas ineffabili ratione trahit atque coniungit. Non enim per scientiam aut operationem ullam ingenii exquirere summum bonum aut ad ipsum aspirare debemus, sed offerre commendareque nos divinae luci et praeculis sensibus in illa incognita et occulta entium unitate quiescere. Hoc enim fidei genus omni doctrina antiquius est.«

Verum cum adversarius Platonem accuset, quod plures coluerit deos, cur non eiusdem criminis reum peragit Aristotelem, quod ipse quoque non uno contentus plures statuerit? Nos quidem Platonem non Christianum, sed gentilem fuisse fatemur et, quod professionis suae intererat, fecisse, ut deos et divinitatum gradus plures statueret. At ipse, qui Aristotelem inter Christianos collocandum censet et unum tantummodo deum ab eo poni proclamat, quid ad ipsius verba hiscere audebit? Hic enim in eo ipso prooemio de Caelo, quo loco adversarius eum trinitatis assertorem facit: »Ita, inquit, et in sacris deorum hoc numero utimur.« Item secundo eius libri volumine: »Caelum et locum supremum veteres diis tribuerunt.« Et rursus: »Coniecturae, qua deos esse suspicamur, ita dumtaxat reddere rationes consentaneas possumus.« Ad haec caelum et stellas vivere et animalia esse fatetur, nec solum animata, sed etiam intellectualia et divina et deos. »Caelum etenim, inquit, animatum est et motus principium obtinet et »corpus divinum est« atque »unumquodque sidus ex eodem corpore est, in quo circumfertur.« Post haec cum causam expressisset, curnam subinde, quae magis a primo deferente distant, pluribus motibus moveantur, sed quae interposita sunt, plures habeant motus, et quam ob rem in primo

- καὶ ἡ οὐρανὸς σώματι θεῖον». καὶ ἕκαστον τῶν ἄστρον ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἐστίν, ἐν ᾧ τυγχάνει τὴν φοράν ἔχονα. καὶ μετὰ ταῦτα ἀπορήσας, διὰ τί οὐκ αἰεὶ τὰ πλεον ἀπέχοντα τῆς πρώτης φορᾶς κινεῖται πλείους κινήσεις,
- U 51^v ἀλλὰ τὰ μεταξὺ πλείστας, καὶ αὖ, διὰ τί ἐν μὲν τῇ πρώτῃ φορᾷ τοσοῦτων ἐστὶν ἀστέρων πλῆθος, τῶν δὲ ἄλλων ἐν χωρὶς ἕκαστον· »ἡμεῖς, φησὶ τὸ 5 ζήτημα λύων, ὡς περὶ σωμάτων αὐτῶν μόνων καὶ μονάδων τάξιν μὲν ἔχόντων, ἀφύχων δὲ πάμπαν, διανοούμεθα. δεῖ δ' ὡς μετεχόντων ὑπολαμβάνειν πράξεως καὶ ζωῆς.« οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῶν Μετὰ τὰ φυσικὰ τῷ λ' ἄριστα ἀποδείξας εἶναι νοητὴν οὐσίαν, αἰδίον, ἀμερῆ τε καὶ ἀδιαίρετον, καὶ τὸν ἀπειρον χρόνον κινουσαν, ἀπαθῆ τε καὶ ἀναλλοίωτον, εἴτα ἐρωτῶν εἰ μίαν 10 θετέον ἢ πλείους τὴν τριαύτην οὐσίαν, καὶ εἰ πλείους πόσας, τοσαύτας εἶναι ταύτας δὴ τὰς κινούσας οὐσίας φησὶν, ὅσα καὶ τὰ κινούμενα; »ἀνάγκη γάρ φησιν ἕκαστην τῶν φορῶν ὑπ' ἀκινήτου τε κινεῖσθαι καὶ καθ' αὐτὴν καὶ αἰδίου οὐσίας.« τελευτῶν δὲ καὶ εἰς ἀριθμὸν αὐτὰς ἀνάγει, τὸν τῶν πέντε καὶ πεντήκοντα, τοσαύτας εἶναι καὶ τὰς κινήσεις, ἐξ ὧν οἱ πρὸ 15 αὐτοῦ ἀστρονόμοι εἰρήκασιν, τιθέμενος· τοσαῦτα καὶ τὰ κινουῦντα, καὶ ἐτι πλείω, εἰ αἱ κινήσεις πλείους.
- 13 Ταῦτα καὶ πολλὰ τούτοις ὅμοια ὑπ' Ἀριστοτέλους εἰρημένα οὐ συγχωρήσεις πλείους θεοὺς τιθεμένου εἶναι; συγχωρήσεις κἀν ἄκων. Ἕλλην γὰρ Πλάτων, Ἕλλην Ἀριστοτέλης. καὶ πολλὰς ἑκάτερος ὑπερκειμένας 20 τε καὶ ὑφειμένας δοξάζων θεότητας, οὐ κατὰ τὸν πολὺν καὶ ἰδιώτην λαὸν
- V 42 ἀγάμμασι καὶ ξοάνοις λατρεύοντες καὶ τοὺς αἰσχίστους περὶ θεῶν παραδεχόμενοι μύθους, ἀλλ' ἕνα μὲν θεὸν τὴν πρωτίστην πάντων ἀρχὴν, ἀγέννη-
- U 52 τὸν τε πάντη καὶ ἀναίτιον ὁμοίως ἀμφω τιθέμενοι, πολλὰς δ' ἄλλας νοητὰς καὶ αὐτὰς καὶ αἰδίους μετ' ἐκεῖνον οὐσίας, τὰς μὲν ὑπερκειμένας, τὰς δ' ὑφει- 25 μένας, πάσας μὲντοι εἰς ἓν τὸ πρῶτιστον ἀναγομένας καὶ ἐκεῖνου γε ἡρτημένας — Πλάτων μὲν διαρρήδην πανταχοῦ τῶν ἑαυτοῦ λόγων, εἰσὶ δ' οἱ φασὶ καὶ Ἀριστοτέλης — ὑπὸ τῆς πρωτίστης ἀρχῆς καὶ τῶν μετ' αὐτὴν προηγμένας σέβοντες. ὡς γὰρ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, οὕτω κἀν τοῖς νοητοῖς διάκρισιν εἶναι καὶ φύσεων ἑτερότητα, ἐκεῖθεν τε τὴν τῶν ἐνθάδε διάκρισιν ἤκειν. 80
- B 32^v μήτε οὖν Πλάτωνι ὑπὲρ Ἀριστοτέλους, μήτε Ἀριστοτέλει ταῦτά τις ὑπὲρ Πλάτωνος ἐγκαλεῖτω. κοινὸν γὰρ αὐτοῖς τὸ ἐγκλημα, κοινὸς ὁ ἀγών. τῆς αὐτῆς θρησκείας ἑκάτερος. τῆς Χριστιανικῆς ἑκάτερος ἀλλότριος πίστεως.

Κεφ. ζ' Τίνα περὶ τῆς τῶν ὄντων παραγωγῆς Πλάτων
καὶ Ἀριστοτέλης συνέγραψαν.

85

- 6, 1 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. σκεψώμεθα δὲ καὶ, εἰ τὸ περὶ τῆς τῶν ὄντων κατὰ μὲν Πλάτωνα ἐξ ὕλης προὑπαρχούσης, κατὰ δ' Ἀριστοτέλην ὑπὸ τοῦ θεοῦ θελήματος ἐκ τοῦ πάντη μὴ ὄντος προόδου κατηγορημα ἀληθεύει τῷ κατηγορῶ. ἐμοὶ μὲν γὰρ πᾶν τούναντίον δοκεῖ, καὶ

1 Arist. De Caelo β 3. 286 a, 11. | 1 Arist. De Caelo β 7. 289 a, 14 sq. | 6 Arist. De Caelo β 12. 292 a, 18—21. | 8 cf. Arist. Metaph. λ 7—10. 1072 a—1076 a.